

**Historia i kultura Żydów Janowca nad Wisłą,
Kazimierza Dolnego i Puław.
Fenomen kulturowy miasteczka - sztetl**

Materiały z sesji naukowej „V Janowieckie Spotkania Historyczne” Janowiec nad
Wisłą 28 czerwca 2003 roku

**Towarzystwo Przyjaciół Janowca nad Wisłą
Janowiec 2003**

ISBN 83-913627-7-9

Spis treści:

Od Wydawcy [czytaj >>](#)

Żydzi w Janowcu i Kazimierzu Dolnym w XVI-XVIII wieku - Jarosław Kubicki, Jacek Wijaczka (Kielce);

Żydzi janowieccy i puławscy w świetle materiałów z ksiąg grodzkich lubelskich z lat 1587-1765 -Henryk Gmiterek (Lublin)

Żydzi Janowca w latach 1811-1864 - w świetle Ksiąg Urzędu Stanu Cywilnego z Archiwum Państwowego w Lublinie i Dokumentów Centralnych Władz Wyznaniowych z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie - Paweł Sygowski (Lublin)

Rewolucja w sztetl? O żydowskich środowiskach małomiasteczkowych w Królestwie Polskim pod koniec XIX i w pierwszych dekadach XX w. (na przykładzie Puław) - Konrad Zieliński (Lublin)

Żydowskie partie i organizacje społeczne w Puławach okresu międzywojennego - Tomasz Kowalik (Puławy)

Kazimierz vel Kuzmir - Kazimierz Dolny w zapisach literatury polskiej i jidysz - Monika Adamczyk-Garbowska (Lublin)

Sztetl w sztuce, sztuka w sztetl (komunikat) - Waldemar Odorowski (Kazimierz Dolny)

Kazimierski kirkut i jego inskrypcje na tle tradycji judaistycznych (komunikat) - Magdalena Matuszewska (Warszawa)

Żydzi Janowca, Kazimierza i Puław w latach wojny i okupacji (1939-1945) - Sebastian Piątkowski (Radom)

„Zapomniana Przeszłość - Wielokulturowe Tradycje Lubelszczyzny”. Omówienie działań podejmowanych przez Ośrodek na rzecz dokumentacji i popularyzacji wielokulturowych tradycji Lubelszczyzny (komunikat) - Joanna Zętar (Lublin) [czytaj >>](#)

Suplement:

Bóżnica murowana w Janowcu nad Wisłą - Filip Jaroszyński (Janowiec nad Wisłą)

Projekt rewaloryzacji cmentarza żydowskiego w Janowcu nad Wisłą - Filip Jaroszyński (Janowiec nad Wisłą)

Synagoga w Puławach - rekonstrukcja - Wojciech Kuba (Puławy);

Listy Ocalonych - Tomasz Czajkowski (Puławy)

„Historia Mówiona” - relacje ustne o Janowcu nad Wisłą, Kazimierzu Dolnym i Puławach do 1945 roku

Sprawozdanie z projektu „Ocalić od Zapomnienia”

O Autorach

Od Wydawcy

Książka zawiera zbiór referatów i komunikatów wygłoszonych podczas zorganizowanej przez Towarzystwo Przyjaciół Janowca nad Wisłą sesji naukowej z cyklu „V Janowieckie Spotkania Historyczne”, która miała miejsce w janowieckim zamku 28 czerwca 2003 r. Tematem konferencji była „Historia i kultura Żydów Janowca nad Wisłą, Kazimierza Dolnego i Puław. Fenomen kulturowy miasteczka – sztetl”. Współorganizatorami sesji byli: Muzeum Nadwiślańskie w Kazimierzu Dolnym — Oddział Zamek w Janowcu, Towarzystwo Przyjaciół Miasta Kazimierza Dolnego, Towarzystwo Przyjaciół Puław, Gminny Ośrodek Kultury w Janowcu, Urząd Gminy Janowiec. Honorowym patronatem wydarzenie objął Żydowski Instytut Historyczny w Warszawie i jego dyrektor Profesor Feliks Tych, Wójt Gminy Janowiec Tadeusz Kocoń oraz Rada Gminy Janowiec.

O ile główna, pierwsza część tytułu nie wymaga komentarza, to jego drugi człon należy wyjaśnić. Dlaczego sztetl? Głównym naszym zamiarem będzie tu ukazanie wielości zjawisk zachodzących w żydowskich środowiskach trzech interesujących nas ośrodków poprzez pryzmat sztetl. Sztetl w jidysz oznacza „małe miasteczko”, jego atmosferę i koloryt tworzyła wielokulturowa mieszanina mieszkańców, często z przewagą ludności wyznania mojżeszowego, szczególnie w okresie międzywojennym w niczym nie przypominało sennej prowincji. Swoją działalność uprawiały wtedy partie, zakładano biblioteki, wydawano gazety, otwierano lub zapraszano teatry i kina, odbywały się popularnonaukowe odczyty, istniały sportowe kluby. Najwięcej z tej aktywności przejawiały ówczesne Puławy, Kazimierz był za to miejscem artystów i „letników” zauroczonych panującym w nim klimatem, a Janowiec, wtedy już odcięty od głównych szlaków komunikacyjnych, najbardziej prowincjonalny z wymienionych, przyciągał swoim wielkim zamkiem i najstarszą w okolicach bóżnicą tylko odwiedzających „Kuzmir” gości.

Poszczególne artykuły ilustrują różne problemy z pogranicza historii i kultury żydowskich mieszkańców miejscowości, ściśle mówiąc ukazują w ogólnych zarysach takie zagadnienia jak historia, literatura, sztuka, handel, aktywność polityczna, Holocaust. Nie było celem zbadanie dziejów Żydów tego regionu w ściśle określonym przedziale czasowym. Kierowało nami możliwie szerokie ukazanie spektrum historii Żydów Janowca, Kazimierza i Puław (od XVI do lat 40-tych XX w.), które może przyczynić się do zgłębienia w przyszłości tej mało jeszcze poznanej tematyki.

Drugą część stanowi „Suplement”, który wzbogaca pozycję m.in. o teksty „Historii Mówionej” czyli transkrypcje relacji mieszkańców Janowca, Kazimierza i Puław do 1945 roku oraz opisy nieistniejących już bóżnic w Janowcu i Puławach. Znaleźć tam można również sprawozdanie z

przebiegu realizowanego przez Towarzystwo projektu „Ocalić od Zapomnienia”.

Interdyscyplinarny charakter publikacji ma za zadanie przypomnieć i przybliżyć zachodzące na przestrzeni wieków przemiany w sztetl.

W tym miejscu chcielibyśmy jeszcze raz złożyć podziękowania Wszystkim głoszącym referaty, za przyjęcie zaproszenia do wzięcia udziału w konferencji. Dziękujemy także licznie przybyłym Słuchaczom.

Filip Jaroszyński
Leszek Kwasek
Andrzej Szymanek

„Zapomniana Przeszłość - Wielokulturowe Tradycje Lubelszczyzny”. Omówienie działań podejmowanych przez Ośrodek na rzecz dokumentacji i popularyzacji wielokulturowych tradycji Lubelszczyzny (komunikat)

W marcu 2002 roku Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” rozpoczął realizację projektu „Zapomniana Przeszłość – Wielokulturowe Tradycje Lubelszczyzny”. Głównym jego celem jest przywrócenie pamięci o wielokulturowej historii i tradycji regionu lubelskiego. Miejsca stanowiącego przez wieki kulturowe spotkanie Wschodu i Zachodu, gdzie do II wojny światowej zamieszkiwali obok siebie przedstawiciele różnych narodów: Polacy, Żydzi, Ukraińcy, Niemcy, Romowie, Tatarzy i przedstawiciele różnych wyznań: katolicyzmu, judaizmu, prawosławia, grekokatolicyzmu, protestantyzmu. Program stosując nowoczesne technologie wykorzystuje edukacyjne i artystyczne doświadczenia Ośrodka związane z przywracaniem pamięci o dwukulturowym Lublinie.

Diagnoza problemu. Na Lubelszczyźnie odnotowuje się jedynie jednostkowe przedsięwzięcia edukacyjne i kulturalne związane z ocalaniem pamięci o wielokulturowej i wieloetnicznej historii regionu. Obserwuje się nie tylko brak przekazywania rzetelnej wiedzy na temat wielokulturowości. Nie ma również wyspecjalizowanych instytucji i płaszczyzn wymiany doświadczeń, nie istnieje lista podstawowych artykułów i opracowań, nie ma gotowych programów edukacyjnych. Sytuacja ta pociąga za sobą specyficzny sposób widzenia i rozumienia świata przez młode pokolenie mieszkańców regionu. Brak wiedzy i informacji powoduje utrwalanie się wielu stereotypów, one z kolei rodzą nietolerancję, postawy ksenofobiczne, utrwalanie przekłamań.

Projekt „Zapomniana Przeszłość – Wielokulturowe Tradycje Lubelszczyzny” powstał w celu wypełnienia tej luki. Adresatem działań jest młode pokolenie mieszkańców Lubelszczyzny – uczniowie starszych klas szkół podstawowych i gimnazjów oraz ich nauczyciele. Szkoła jest miejscem nauczania o przeszłości miejsca, w którym funkcjonuje, miejscem gdzie rodzi się tożsamość kulturowa. Tylko edukacja może spowodować, że zapomniane dziedzictwo kulturowe regionu lubelskiego stanie się jego duchowym bogactwem, pokazując jednocześnie jak nawiązać dialog z innością i różnorodnością otaczającego świata.

Cele projektu. Podstawowym celem projektu jest budowa wortalu internetowego „Wirtualna Biblioteka Lublina i Regionu Lubelskiego”. Podstawowe i najskuteczniejsze medium przekazu

informacji jakim jest dziś Internet jest jednocześnie jedną z najbardziej przyszłościowych technologii informacyjnych stosowanych w edukacji. W regionie lubelskim jest ponad 330 gimnazjów, każde z nich ma pracownię internetową, dlatego wykorzystanie tego medium w projekcie może stać się ważnym czynnikiem wyrównywania szans edukacyjnych uczniów głównie z małych środowisk. Szczególnie, że dotychczas nie istniała w Internecie żadna oferta zbudowana z myślą o przekazywaniu wiedzy związanej z dziedzictwem kulturowym regionu. Poprzez stworzoną w ramach wortalu „Wirtualną Bibliotekę” uczniowie i nauczyciele mają możliwość docierania w szybki sposób do informacji związanych z wielokulturowym dziedzictwem, których wcześniej należało szukać w różnych, często bardzo odległych od siebie miejscach.

Sposoby osiągnięcia celu. W Ośrodku powstało zaplecze merytoryczno-techniczne, przeprowadzane są kwerendy tematyczne, zbierane podstawowe materiały do umieszczenia w „Wirtualnej Bibliotece”: teksty, przedwojenne fotografie i relacje mówione, organizowane są spotkania warsztatowe dla nauczycieli. W terenie prowadzone są działania wyzwalające aktywność w lokalnych społecznościach: budowana jest sieć osób i instytucji współpracujących, zajmujących się problematyką wielokulturowości, są pośród nich: domy kultury, towarzystwa regionalne, biblioteki; tworzona dokumentacja fotograficzna wybranych miejsc i zabytków. Fundusze na realizację projektu pochodzą z programu „Dialog dla Przyszłości” Akademii Rozwoju Filantropii w Polsce oraz z Fundacji im. S. Batorego i Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej.

Dotychczasowe osiągnięcia i efekty. Projekt „Zapomniana Przeszłość – Wielokulturowe Tradycje Lubelszczyzny” jest programem wieloletnim. Dotychczas udało się zbudować merytoryczne i techniczne podstawy jego funkcjonowania: zakupiono serwer, opracowano harmonogram, zasady pozyskiwania i metody umieszczania materiałów w ramach poszczególnych działów.

W czasie gdy zespół informatyków budował „zaplecze” techniczne projektu (pisanie i wykonanie struktury działania wortalu i wchodzących w jego skład baz danych, tworzenie aplikacji do zarządzania bazami), osoby odpowiedzialne za poszczególne działy zajmowały się zbieraniem i uzupełnianiem materiałów. Przygotowywanie materiałów do Bazy Tekstowej polegało na sporządzeniu listy 320 najważniejszych dla wielokulturowości Lubelszczyzny książek, artykułów i opracowań. Kolejnym etapem było sortowanie, umieszczenie w teczkach tematycznych i plikach komputerowych a następnie przepisywanie. W Bazie Ikonograficznej uporządkowano istniejący już w Ośrodku zasób „Archiwum Fotografii” i poszukiwano nowych zdjęć, które następnie skanowano i opracowywano. W Bazie Dźwiękowej przygotowano pozyskane już w ramach projektu „Historia Mówiona” relacje, przeprowadzano nowe wywiady, opracowywane następnie redakcyjne i przekształcane na dźwięk internetowy. Wszystkie materiały zostały usystematyzowane według stworzonego na potrzeby wortalu standardu. Następnie ustalono kategorie tematyczne jednolite dla

wszystkich baz, niezbędne do ich wzajemnego łączenia się podczas późniejszego funkcjonowania. Kolejnym etapem było wprowadzanie materiałów do wortalu poprzez panel administracyjny.

Oficjalnie uruchomienie wortalu edukacyjnego „Wirtualna Biblioteka Lublina i Regionu Lubelskiego” odbyło się 30 maja 2003 roku. Aktualnie jest on dostępny pod adresami: <http://www.tnn.lublin.pl> i <http://www.wtl.lublin.pl> W jego skład wchodzi cztery zintegrowane bazy danych: Tekstowa, Ikonograficzna, Dźwiękowa i Edukacyjna uzupełnione o informacjami teleadresowymi o poszczególnych miejscowościach. Informacje są dostępne w formie: tekstów (artykuły, fragmenty publikacji, bibliografie), materiałów ikonograficznych (fotografie, pocztówki), materiałów dźwiękowych (relacje, muzyka). Docieranie do pojedynczych elementów baz jak również ich kojarzenie wspomaga zaawansowana wyszukiwarka.

W wortalu wiele miejsca zajmuje oferta edukacyjna skierowana do nauczycieli przedmiotów humanistycznych realizujących ścieżkę międzyprzedmiotową „Edukacja regionalna - dziedzictwo kulturowe w regionie”. Pomocą w przekazywaniu treści o wielokulturowej tradycji Lubelszczyzny służą edukacyjne pakiety tematyczne i przykładowe propozycje lekcji poświęconych problematyce wielokulturowości regionu. Powstało w ten sposób źródło wiedzy i informacji jak również podstawa tworzenia programów autorskich i miejsce wymiany doświadczeń. W przyszłości, w szkołach na podstawie zgromadzonych materiałów tworzone będą wystawy dokumentalne i witryny internetowe poświęcone wybranym miejscom z wyeksponowaniem ich wielokulturowej przeszłości.

W dniu premiery w wortalu znajdowało się: w Bazie Tekstowej i Edukacyjnej - 434 wpisy bibliograficzne, z czego 125 książek, artykułów i wybranych rozdziałów opracowań w formie tekstów gotowych do przeczytania, w Bazie Ikonograficznej - 964 zdjęcia w tym 660 z Lublina i 304 z Regionu, w Bazie Dźwiękowej 174 relacje, z których 35 dźwięków gotowych do odsłuchania.

Strona internetowa wortalu jest jednocześnie stroną domową Ośrodka, zawiera informacje o historii instytucji w postaci kalendarium uzupełnionego dokumentacją fotograficzną działań. W ciągu pierwszego miesiąca funkcjonowania wortal odwiedziło 1628 gości.

W najbliższym czasie wortal zostanie uzupełniony o informacje teleadresowe zamieszczone w dziale „Ludzie – Miejsca – Środowiska” oraz o „Przewodnik po zasobie archiwalnym” opracowanym pod kątem i na potrzeby użytkownika wortalu, zawierający informacje dotyczące dziedzictwa kulturowego.

Jednym z podstawowych elementów funkcjonowania projektu jest budowanie sieci lokalnych współpracowników. W związku z tym powstała inicjatywa powołania, współdziałających z Ośrodkiem i pod auspicjami UNESCO, Szkolnych Klubów Odkrywców „Ścieżkami Pamięci”. Są to kluby regionalne, których celem jest odkrywanie dziedzictwa kulturowego małej ojczyzny ze

szczególne uwzględnieniem śladów obecności innych kultur oraz ich współistnienia. Każdy z klubów ustala szczegółowe cele i program działalności na dany rok szkolny. W ramach propozycji form pracy z młodzieżą proponowane jest zbieranie informacji o zabytkach, docieranie do archiwalnych fotografii, dokumentowanie wspomnień osób, które pamiętają okres przedwojenny, organizowanie spotkań i wystaw. Ośrodek ze swojej strony oferuje pomoc merytoryczną, organizuje spotkania dla opiekunów klubów poświęcone m.in. wymianie doświadczeń z innymi klubami, poszerzaniu wiedzy poprzez wykłady z kultury regionu i kultury mniejszości narodowych, szkoleniom z pisania projektów, promocję najciekawszych działań w mediach lokalnych, w przyszłości prezentację klubu i jego działań w Internecie. Do chwili obecnej zostało zarejestrowanych 86 klubów prowadzonych przez 107 nauczycieli. Opiekunowie uczestniczyli w trzech szkoleniach wstępnych, seminarium „Dziedzictwo wielokulturowe Lubelszczyzny” oraz dwóch spotkaniach podsumowujących podczas, których wręczono dyplomy dla najbardziej aktywnych opiekunów klubów.

Podczas realizacji projektu zebrano informacje o przedsięwzięciach edukacyjnych i kulturalnych prowadzonych w regionie. Działania te są ważne nie tylko dla małych ojczyzn, z którymi są związane ale pokazują w jaki sposób można brać odpowiedzialność za miejsce, w którym się żyje. Jednocześnie w mediach brakuje informacji o podejmowaniu tego typu działań a to powoduje niemożność wykorzystania szans jakie dają pozytywne przykłady inicjatyw lokalnych na rozbudzanie aktywności społecznej w innych miejscach. Dlatego powstał pomysł cyklu comiesięcznych prezentacji pod nazwą „Ludzie – Miejsca – Środowiska” skupionych wokół konkretnych miejsc i ludzi działających w tych miejscach na rzecz ocalenia dziedzictwa małych ojczyzn. Chodziło o rodzaj promocji przedsięwzięć edukacyjnych i kulturalnych prowadzonych w regionie lubelskim, dotyczących jego wielokulturowego dziedzictwa.

Publiczna prezentacja wybranego miejsca stwarza możliwość spotkania z liderami podejmowanych działań oraz ze środowiskiem, w którym działają, stając się płaszczyzną wymiany doświadczeń w obszarze obywatelskiej aktywności. Spotkania stworzą Archiwum Społecznej Aktywności czyli spis różnorodnych działań podejmowanych przez pojedyncze osoby lub grupy ludzi stanowiące ważne źródło wiedzy o regionie. Prezentacje są prowadzone pod patronatem Wojewody Lubelskiego a do współpracy udało się pozyskać media lokalne, szczególnie Gazetę Wyborczą, Radio Lublin i Telewizję Lublin, które stały się patronami medialnymi przedsięwzięcia. Dotychczas odbyło się dziewięć prezentacji. W Bramie zaprezentowano Tomaszów Lubelski, Grabowiec, Janowiec nad Wisłą, Tarnogród, Wołyń, Hrubieszów, Wojsławice i Kock. Jedno ze spotkań było promocją książki poświęconej przeobrażeniom kulturowym miast i miasteczek Lubelszczyzny. W wyniku przygotowań do prezentacji i samych prezentacji udało się pozyskać wiele fotografii, przeprowadzić wywiady, dotrzeć do trudno dostępnych opracowań historycznych. Wyjazdy studyjne zaowocowały stworzeniem dokumentacji fotograficznej. Na potrzeby realizacji

prezentacji powstała procedura postępowania zawierająca informacje o tym jak krok po kroku realizować działania w ramach ich przygotowań.

Warunkiem urzeczywistnienia projektu było podjęcie współpracy z instytucjami statutowo zajmującymi się dokumentacją i opracowywaniem materiałów źródłowych. W projekcie duży nacisk został położony na współpracę z Archiwum Państwowym w Lublinie, Państwową Służbą Ochrony Zabytków w Lublinie, Wojewódzką Biblioteką Publiczną im. H. Łopacińskiego, Wydawnictwem UMCS oraz instytucjami z regionu funkcjonującymi w obszarze kultury i edukacji: szkołami, bibliotekami, ośrodkami kultury, towarzystwami regionalnymi, archiwami, muzeami, izbami pamięci. Współpraca ta zaowocowała pozyskaniem stałych współpracowników, przekazaniem materiałów, udostępnieniem wielu archiwaliów opracowanych następnie na potrzeby projektu, łatwiejszym dostępem do niektórych materiałów, przekazaniem wersji elektronicznych tekstów. Ośrodek współpracował również z uczelniami wyższymi: Wyższą Szkołą Dziennikarską im. Melchiora Wańkowicza oraz Wydziałem Budowlanym Politechniki Lubelskiej. W realizację projektu był ściśle wpisany program stażowy, w ramach którego kilka grup stażystów skierowanych z Miejskiego Urzędu Pracy opracowywało materiały do umieszczenia w wortalu.

W czasie projektu udało się nawiązać ścisłą współpracę z mediami lokalnymi. Informacje o ciekawych przedsięwzięciach, historiach, ludziach i miejscach są na bieżąco przekazywane dziennikarzom współpracującym z Ośrodkiem. Ukazało się blisko 50 artykułów i informacji prasowych w prasie: „Gazeta w Lublinie”, „Dziennik Wschodni”, „Kurier Lubelski”. Wyemitowano 15 audycji na antenie Radia Lublin, Radia BIS, Katolickiego Radia Zamość. Jedna z audycji poświęcona projektowi i emitowana z siedziby Ośrodka została zrealizowana przez Stowarzyszenie Producentów i Dziennikarzy Radiowych w ramach projektu „Dialog dla Przyszłości” finansowanego przez Akademię Rozwoju Filantropii w Polsce. Materiały związane z projektem ukazały się również w Telewizji Lublin w ramach programów „Teledzień”, „Panorama” i „Ocalić od zapomnienia”.

Na bieżąco prowadzona jest dokumentacja działań. Od początku funkcjonowania projektu działa strona internetowa <http://www.wtl.lublin.pl>, którą odwiedziło 52209 gości. Wydarzenia są na bieżąco opisywane a sprawozdania są udostępniane na stronie internetowej. Ponadto jest prowadzona archiwizacja wycinków prasowych, spotkania są dokumentowane fotograficznie i filmowane. Podczas wyjazdów studyjnych powstała dokumentacja fotograficzna wybranych miejsc i zabytków dostępna pod adresem: <http://www.tnn.lublin.pl/fotodok>

Kontynuacja działań. Realizacja projektu „Zapomniana przeszłość – wielokulturowe tradycje Lubelszczyzny” nie kończy się w momencie premiery wortalu „Wirtualna Biblioteka Lublina i Regionu Lubelskiego”. Kontynuacja dotychczasowych działań będzie polegała na: usprawnieniu ich wyszukiwania wprowadzonych materiałów i systematycznym uzupełnianiu zasobu Baz:

Tekstowej poprzez digitalizację kolejnych tekstów, Ikonograficznej poprzez pozyskiwanie fotografii i pogłębianie wybranych zagadnień, Dźwiękowej poprzez nagrywanie i opracowywanie relacji oraz Edukacyjnej poprzez wykorzystanie wszystkich zgromadzonych materiałów w procesie edukacyjnym. Nadal będzie prowadzona współpraca z nauczycielami w ramach Klubów Odkrywców oraz będą organizowane prezentacje z cyklu „Ludzie – Miejsca – Środowiska”.

Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” jest samorządową instytucją kultury, która swoje podstawowe zadania statutowe - edukację kulturalną, popularyzowanie dziedzictwa kulturowego, wdrażanie programów autorskich i projektów artystycznych - realizuje poprzez: przedstawienia teatralne, wystawy, spotkania, sesje, promocje książek i czasopism, działalność wydawniczą, projekcje filmów, koncerty, działania artystyczne w przestrzeni miasta, programy edukacyjne, strony internetowe. W swojej działalności Ośrodek nawiązuje do symbolicznego znaczenia użytkowanego budynku i jego najbliższego otoczenia. Brama Grodzka to miejsce szczególne, łączące narody, tradycje i religie ponieważ do II wojny światowej funkcjonowała jako przejście pomiędzy światem chrześcijańskim i żydowskim. Programy realizowane w Ośrodku są zogniskowane na historii miasta i regionu do 1939 roku. Krystalizują się wokół zagadnień związanych z problemem pamięci, w szczególności ocalania pamięci o polsko-żydowskim Lublinie i wielokulturowej Lubelszczyźnie.

Jednym z najważniejszych momentów w historii Ośrodka było przeniesienie w 1992 roku siedziby Teatru do Bramy Grodzkiej. Przyznanie w 1993 roku przez Fundację Kultury nagrody za projekt „Pamięć – Miejsce – Obecność” w konkursie „Małe Ojczyzny – Tradycja dla Przyszłości” było podsumowaniem dotychczasowych przemyśleń na temat miejsca, w którym funkcjonował „Teatr NN” a jednocześnie początkiem wielu późniejszych działań.

Od 1998 roku realizowany jest projekt „Wielka Księga Miasta”, w ramach którego stworzone zostały programy „Fotografia – Pamięć Utraconego Miejsca. Archiwum Fotografii Polsko-Żydowskiego Lublina do 1939 roku” oraz „Historia Mówiona”. Na bazie materiałów zgromadzonych w ramach ich funkcjonowania zbudowana została wystawa dokumentalna dotycząca przeszłości Lublina „Portret Miejsca. Makieta Lubelskiego Zespołu Staromiejskiego na 1939 rok”. W 2002 roku rozpoczęto realizację projektu „Zapomniana Przeszłość – Wielokulturowe Tradycje Lubelszczyzny”, w ramach którego w 2003 roku uruchomiono wortal edukacyjny „Wirtualna Biblioteka Lublina i Regionu Lubelskiego”.